

LA RETÒRICA QUE FA MAL A LES DONES

Júlia Torres

L'any 1999 la professora de Stanford Susan Moller Okin (1946-2004) va editar un llibre col·lectiu *Is Multiculturalism Bad for Women?* on participaven, a més d'Okin, la professora Azizah al-Hibri, Abdullahi An-Na'im, Homi Bhabha, Sander Gilman, Janet Halley, Bonnie Honig, Will Kymlicka, Martha Nussbaum, Bhikhu Parekh, Katha Pollitt, Robert Post, Joseph Raz, Saskia Sassen, Cass Sunstein, i Yael Tamir. La tesi que argumentaven els diversos autors era, per resumir-la molt, que si el multiculturalisme significa acceptar excepcionalitat cultural i disminució de drets, llavors resulta contrari als drets humans. En nom del multiculturalisme, en cap cas no es poden acceptar pràctiques com ara la poligàmia, el matrimoni forçat o la mutilació genital femenina, atemptatòries a la dignitat de les dones i als drets humans. Al febrer d'aquell mateix any, Nussbaum va publicar, a més, a la revista *The New Republic*, un extens article amb el títol de *El professor de paròdia*, una crítica frontal a les idees de Judith Butler, exposades al seu llibre *Gender Trouble* (1989) que considerava el gènere com un artifici. L'any següent va aparèixer el seu llibre *Women and Human Development. The Capabilities approach* (Cambridge U.P., 2000) on desenvolupa més extensament les seves idees sobre la capacitat de les dones i el desenvolupament humà, centrant-la especialment en el seu coneixement sobre la situació de les dones a l'Índia, país que coneix bé per la seva relació amb Amartya Sen i per nombroses estades posteriors.

La polèmica de Martha Nussbaum amb el «*quietisme chic*» de Judith Butler és una conseqüència directa de l'enfocament que cadascuna de les dues pensadores fan sobre el paper de la teoria feminista i de la identitat de les dones. Nussbaum a *Les dones i el desenvolupament humà* ha criticat molt clarament el que ella anomena: «*Certa filosofia feminista, particularment de la mena influïda per la teoria literària postmodernista (que) ha implicat una mena d'abstraccions que aparta la ment de la realitat i que no ens ajuda a veure o a comprendre la vida real de les dones*» (trad. esp, 2002, p. 39). Nussbaum en particular sempre ha considerat molt confusional la tesi del "gènere fluid" que defensa Judith Butler segons la qual no hi ha ni homes ni dones, sinó que tot depèn de definicions sobre el que és un home o una dona que es basen en el poder, en la pressió social i en el domini del llenguatge.

Per a Butler, les nostres idees sobre el que són els homes i les dones no reflecteixen res que existeixi eternament en la natura, sinó que, en realitat, deriven de costums i de relacions de poder arrelades en una determinada cultura, però realment fictícies. El gènere, segons Butler, és «performatiu»; el construïm amb el llenguatge i no ens identifica realment. El sexe i el gènere són «artefactes», cosa que a Nussbaum li sembla gairebé insultant per a les dones perquè obvia el fet que sexe i gènere estan a l'origen de discriminacions gravíssimes. Per a Nussbaum, que nega el pes de la cultura sobre la identitat de gènere, el que proposa Butler «És l'allunyament gairebé total de la vessant material de la vida, cap a una mena de política verbal i simbòlica que només té una connexió molt dèbil amb la situació real de les dones reals».

Les dues intervencions de Nussbaum de l'any 99 sobre la qüestió del gènere tenen un denominador comú i va molt més enllà de la divisió entre feminisme universalista (Nussbaum), *versus* feminisme essencialista o separatista (Butler). El problema de l'universalisme moral relliga la qüestió de la relació entre les abstraccions conceptuals, la pràctica política i els drets humans.

Per a Nussbaum fins i tot acceptant una perspectiva multicultural (que ella coneix de primera mà per les seves llargues estades a l'Índia) això no converteix les diverses cultures en incomparables entre sí. Simplement, no és cert que del fet que les cultures són diferents en derivi que no puguin ser comparades. En tot cas hi ha cultures més o menys universalistes i més o menys respectuoses amb els drets humans i reflexions teòriques més o menys aplicables a la pràctica. Per tant, hi ha cultures millors per viure i cultures on viure es fa molt més feixuc i trist.

Nussbaum no és contrària a que una dona adulta es posi burca o es deixi tallar el clítoris, si ho fa en ús de la seva llibertat. Però està absoluta i radicalment contra que les nenes siguin privades de la seva capacitat, siguin mantingudes en la misèria, vistes com una nosa o degradades en la seva possibilitat de triar. Un multiculturalisme que justifiqués la submissió de les dones per raons culturals ("sempre s'ha fet així", "és el nostre costum") seria degradant. El desenvolupament de les capacitats i de les

oportunitats té un valor universal i el dret al benestar de les dones no pot ser impedit per la religió o la tradició.

Esdevenir persona desenvolupant les pròpies capacitats, és un dret al qual, dissortadament, moltes dones de països del Sud no tenen realment possibilitat d'accedir perquè la religió i la tradició els atorguen un paper subordinat i davant aquesta situació discutir, com fan tantes feministes occidentals universitàries, sobre si hi ha d'haver un llenguatge amb gènere no marcat és d'una frivolitat absolutament majúscula, gairebé escandalosa.

A Nussbaum li produeix una absoluta irritació que el debat de les feministes se centri en el llenguatge per compres de pretendre transformar els fets i d'implicar-se en una lluita per la realització de la justícia. Com va escriure reaccionant contra Judith Butler: «Les pensadores feministes properes al nou ordre simbòlic sembla que creguin que fer política és usar les paraules de forma subversiva, en publicacions acadèmiques d'alta obscuritat i sobergament abstracta». No té sentit canviar el llenguatge sense canviar la vida, ni serveix de res fer propostes polítiques que van contra el sentit comú i que la majoria de les dones no entenen (i que cas que les entenguessin no acceptarien).

A bona part del món les dones estan privades dels mitjans que necessiten per sobreviure i per portar una vida autènticament humana, tenen dificultats per accedir al treball digne, a la salut (especialment a la salut reproductiva), i són més vulnerables a la violència física i als abusos sexuals. No són problemes de llenguatge, ni de performativitat, sinó d'opressió i de manca de capacitats i autonomia.

El que proposa Butler és simplement una forma d'escapisme que li permet ser molt radical de paraula i absolutament inútil en els fets. Per a Nussbaum, el feminisme que diu practicar Butler és senzillament «paròdia», que confon el pensament amb l'ús de paraules recargolades i incomprensibles. No té impacte sobre la vida real de les persones i, per tant, no li sembla un feminisme autèntic.

Nussbaum considera absurd dir que els conceptes d'home i de dona són creacions fetes pel poder. Contra el que diu Butler, el cos en ell mateix, i especialment la distinció entre els dos sexes, no és cap construcció social. No nega que el concepte del que és una dona hagi canviat al llarg dels temps i és obvi que la feminitat a l'edat mitjana no s'entenia com al segle XIX i que al segle XIX tampoc s'entenia com al XXI. Però això no implica que el gènere sigui «performatiu», és a dir, que el cos pugui admetre qualsevol cosa o funcionar a voluntat dels interessats.

Nussbaum escriu: *«És massa simple dir que tota la veritat del cos rau en el poder. Podríem tenir cossos d'ocells, de dinosaures o de lleons, però no és aquest el cas; i aquesta realitat ens constitueix. La cultura pot constituir i reconstituir certes parts de la nostra existència cultural, però no ho pot constituir tot».*

Una cosa és que les paraules puguin ajudar a construir marcs mentals (i en aquest sentit tenen valor "performatiu", de construcció de realitats), però una altra de ben diferent és suposar que l'opressió de la dona es modifica en modificar el llenguatge, sense tocar els aspectes materials, culturals, religiosos, etc., de la situació. En definitiva, el que Butler fa és una reivindicació del sentit comú que indica que el nostre cos no és una construcció social i que és fals que el fet de ser dona o home depengui de si la societat ens considera d'una manera o d'una altra. El que sí és real és el contingut de l'opressió religiosa, econòmica etc., sobre els nostres cossos... un tema sobre el que Butler no té res a dir.

Butler sense esmentar Nussbaum directament va respondre-li amb dos articles, un dels quals («Un "mal escriptor" torna a mossegar», publicat el 20 de març de 1999 al *New York Times*), simplement argüia que no es pot argumentar contra les seves idees en base al concepte de sentit comú. Així afirma que:

«Moltes ideologies molt nefastos passen pel sentit comú. Durant dècades d'història nord-americana, va ser de "sentit comú" en alguns sectors que els blancs posseïssin esclaus i que les dones no votessin. El sentit comú, a més, no sempre és "comú": la idea que les lesbianes i els homes gais han de ser protegits contra la discriminació i la violència colpeja algunes persones com si fos de sentit comú, però per a altres amenaça els fonaments de la vida ordinària.

Si el sentit comú de vegades preserva l'estatus quo social, i aquest estatus quo de vegades tracta les jerarquies socials injustes com a naturals, té sentit en aquestes ocasions trobar maneres de desafiar el sentit comú. El llenguatge que assumeixi aquest repte pot ajudar a obrir-se camí cap a un món socialment més just».